

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
[www.philosophical-research.org]

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ
ΙΣΤΟΡΙΚΟΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΥ ΛΟΓΟΥ
ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Λ. ΠΙΕΡΡΗΣ

ΚΥΚΛΟΣ ΚΖ'
ΠΕΡΙΟΔΟΣ 2013 - 2014

Μελέτη Ελληνισμού

Σεμινάριο 17^ο

Πέμπτη, 3 Απριλίου 2014

[Το Κείμενο αυτό εργασίας έχει δύο μέρη:

Δημήτηρ Ερινύς και Το Σεμινάριο. Θα ακολουθήσει χωριστή αποστολή με τα επικαιρικά]

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Λ. ΠΙΕΡΡΗΣ

ΑΠΟΛΛΩΝ ΕΠΙΚΟΥΡΙΟΣ ΣΤΙΣ ΒΑΣΣΕΣ

Θεός, Ναός, Τόπος

ΜΕΡΟΣ ΣΤ΄

Δημήτηρ Ερινύς στην Θέλπουσα

Η Μέλαινα Δημήτηρ της Φιγάλειας συνδέεται άμεσα με τη Δήμητρα Ερινύν της Θελπουσίας. Η Θέλπουσα έκειτο στα αριστερά του κάτω ρου του Λάδωνος, επί μεγάλου λόφου, αφανισμένη και έρημη σχεδόν τον 2ο αι. μ.Χ. (Παυσανίας VIII, 25, 4). Είχε κατασκαφεί στον πόλεμο τω Ρωμαίων προς τον Περσέα, τον Γ' Μακεδονικό, και αργότερα προσφέρθηκε από την Θώμη στους Αθηναίους (Στράβων IX, 411). Η χώρα των Θελπουσίων συνόρευε προς βορρά με την Ψωφιδία, προς νότο δε με την Ηραία. Βορειοανατολικά έκειτο η Κλειτορία και η Θεισόα του Μαινάλου (άλλη από τη Θεισόα του Λυκαίου) νοτιοανατολικά. Οι μνημονευόμενοι από τον Παυσανία οικισμοί κατά μήκος του Λάδωνα (Όρυξ, Αλούς, Θαλιάδες) ήσαν μάλλον κώμες ή πολίχνες παρά πόλεις καθ' εαυτές. Δυσμικά έκειτο η Ηλεία.

Το όνομα της πόλης προέκυψε από Θέλπουσα θυγατέρα Λάδωνος κατά την τοπική μυθολογία (Παυσανίας VIII, 25, 2). Στα όρια της Θελπουσίας προς την Κλειτορία, επί του Λάδωνος, κατά του μέσου μάλλον ρη του (όπου ο ποταμός ρέει εξ ανατολών προς δυσμάς), στην περιοχή της τεχνητής λίμνης παρά την κώμη Θαλιάδες, πρέπει να ευρίσκετο το ιερό της Ελευσινίας Δήμητρος (Παυσανίας VIII, 25, 2-3): *...έξ Αλοῦντος δὲ ἐπὶ Θαλιάδας τε καὶ ἐπὶ Δήμητρος ἱερὸν κάτεισιν [sc. ο Λάδων] Ἐλευσινίας. τὸ δὲ ἱερὸν τοῦτο ἔστι μὲν Θελπουσίων ἐν ὄροις· ἀγάλματα δὲ ἐν αὐτῷ ποδῶν ἑπτὰ οὐκ ἀποδέον ἕκαστον [περὶ τα 2.10 m], Δήμητρός ἐστι καὶ ἡ Παῖς καὶ ὁ Διόνυσος, τὰ πάντα ὁμοίως λίθου.* – Κολοσσικά αγάλματα της Μυστηριακής Τριάδος πιστοποιούν τον Ελευσίνιο χαρακτήρα της Δήμητρος αυτής. Παις η (κανονική) Κόρη, όχι η Αρκαδική Δέσποινα.

Μετά την πόλι (καθά ρέει ο Λάδων αριστερά) ευρίσκετο το ιερό της Δήμητρος Ερινύος σε τοποθεσία καλούμενη «Όγκειον». Η επίκληση της θεού ήταν εδώ Ερινύς, σε αντιπαράθεση προς την προηγούμενη Ελευσινία.

Παυσανίας VIII, 25, 4: Μετὰ δὲ Θέλπουσαν ἐπὶ τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος ὁ Λάδων κάτεισι τὸ ἐν Ὀγκείῳ· καλοῦσι δὲ Ἐρινὺν οἱ Θελπούσιοι τὴν θεόν, ὁμολογεῖ δὲ σφισι καὶ Ἀντίμαχος ἐπιστρατεῖαν Ἀργείων ποιήσας ἐς Θήβας· καὶ οἱ τὸ ἔπος ἔχει,

Δήμητρος τόθι φασὶν Ἐρινύος εἶναι ἔδεθλον.

Ὁ μὲν δὴ Ὀγκίος Απόλλωνός ἐστι κατὰ τὴν φήμην, καὶ ἐν τῇ Θελπουσίᾳ περὶ τὸ χωρίον ἐδυνάστευε τὸ Ὀγκεῖον. Ὁ Ὀγκίος ἦταν κατὰ τὴν ἐντόπιο παραδοχὴν υἱὸς τοῦ Απόλλωνος, παλαιὸς ἐπιχώριος δυνάστης. Ὅπως στη Φιγαλεία, ἔτσι καὶ στη Θέλπουσα ὁ Απόλλων ἐρχεται σὲ ἀμεση τοπικὴ θρησκευολογικὴ σχέσηη πρὸς τὴν Πελασγικὴν Δήμητρα.

Ὁ συστατικὸς μῦθος τῆς λατρείας τῆς Δήμητρος Ἐρινύος στη Θέλπουσα εἶναι ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν τῆς Δήμητρος Μελαίνης τῆς Φιγαλείας. Με τὴ βασικὴ διαφορὰ ὅτι ἐκτὸς τῆς ἀρρητου Δεσποίνης, ἡ Ἴππειος Δήμητρα γεννᾷ καὶ τὸν θεῖο Ἴππο, τὸν Ἀρείονα, τὸν καλύτερο (ἀρειῶν, συγκριτικὸ με υπερθετικὸ ἀριστος) καὶ τὸν ἀρειο (πολεμικὸ ἀνυπέρβλητο, τοῦ Ἄρη). [Ἀπαντοῦν καὶ οἱ δύο ὀρθογραφίες, Ἀρειῶν καὶ Ἀρίων. Cf. Εὐστάθιος, Σχόλια εἰς τὴν Ομήρου Ἰλιάδα, Ψ 346, p. 1306.63 sqq.] Παυσανίας VIII, 25, 5-7: Τῇ θεῷ δὲ Ἐρινύς γέγονεν ἐπὶ κλησίς· πλανωμένη γὰρ τῇ Δήμητρι, ἠνίκα τὴν παῖδα ἐζήτει, λέγουσιν ἔπεσθαί οἱ τὸν Ποσειδῶνα ἐπιθυμοῦντα αὐτῇ μιχθῆναι, καὶ τὴν μὲν ἐς ἵππον μεταβαλοῦσαν ὁμοῦ ταῖς ἵπποις νέμεσθαι ταῖς Ὀγκίου, Ποσειδῶν δὲ συνίησιν ἀπατῶμενος, καὶ συγγίνεται τῇ Δήμητρι ἄρσενι ἵππῳ καὶ αὐτὸς εἰκασθεῖς· τὸ μὲν δὴ παραντίκα τὴν Δήμητρα ἐπὶ τῷ συμβάντι ἔχειν ὀργίλως, χρόνῳ δὲ ὕστερον τοῦ τε θυμοῦ παύσασθαι καὶ τῷ Λάδωνι ἐθελῆσαι φασὶν αὐτὴν λούσασθαι. ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐπικλήσεις τῇ θεῷ γεγόνασι, τοῦ μηνίματος μὲν ἔνεκα Ἐρινύς, ὅτι τὸ θυμῷ χρῆσθαι καλοῦσιν Ἐρινύειν οἱ Ἀρκάδες, Λουσία δὲ ἐπὶ τῷ λούσασθαι τῷ Λάδωνι.

Ἡ Δήμητρα μεταμορφώθηκε σὲ φοράδα τοῦ κοπαδιοῦ τοῦ Ὀγκίου, καὶ ἔτσι συγγίνεται με αὐτὴν ὁ Ποσειδῶν ὡς Ἴππος. Ακολουθεῖ ἡ μήνις τῆς θεᾶς καὶ ἡ ἐν καιρῷ γαλήνευσή της, ὁπότε ἐκαθάρθη τῆς ὀργῆς λουσθεῖσα στὸν Λάδωνα. Ἐτσι εἶχε τὴν ἐπὶ κλησὴ “Ἐρινύς” λόγῳ τοῦ θυμοῦ, καὶ “Λουσία” ἐπειδὴ ἠσυχάσασα βαπτίστηκε στὸν ποταμὸ. Οἱ δύο ὄψεις τῆς χθόνιας μεγάλης θεᾶς

αντιπαρατίθενται και αλληλοσυμπληρούνται, η Τρομακτική και η Γαληνία, η δυσάντητος και η ευάντητος.

Το Ερινύω κατά την Αρκαδική διάλεκτο ιδίως σημαίνει θυμώνω, οργίζομαι, μηνίω (cf. *Ετυμολογικόν Μέγα*, s.v. ἐρινύειν· κατά Αρκάδας τὸ ὀργίζεσθαι).

[Η φοβερή οργή η φυσικά κατά την κοσμική τάξη εγειρομένη επί διαπραττομένη βαρυστόναχη ζημία, βλάβη, αδικία, ύβρι, για κάποια ατάσθαλη υπερβασία – συμπήγνυται συσσωρευομένη από την ένταση που την βιώνει ο πάσχων, υποστασιοποιείται και μαγενθύνεται και βαραίνει στο επόμενο γίνεσθαι μέχρι εκρήξεως της συμπιεσμένης ενέργειάς της, όταν έλθει ο καιρός, εις ανταπόδοση ισοδυνάμου τιμωρητικής ύβρεως. Ο μηχανισμός αυτός της κοσμικής τάξης, νόμος της ίσης αντίδρασης (σε ανθρώπινο πεδίο ως αντιπεπόνθησης), αποτελεί βασικά την πραγματολογική βάση για τον φιλοσοφικά διατυπωμένο Αναξιμάνδρειο θεσμό του γίνεσθαι: ...ἐξ ὧν δὲ ἡ γένεσις ἐστὶ τοῖς οὖσι, καὶ τὴν φθορὰν εἰς ταῦτα γίνεσθαι κατὰ τὸ χρεῶν· διδόναι γὰρ αὐτὰ δίκην καὶ τίσιν ἀλλήλοις τῆς ἀδικίας κατὰ τὴν τοῦ χρόνου τάξιν (12B1 DK). [Δείτε την μελέτη μου “The Law of Inviolable Justice: Mechanism of Self-sustainable Cosmic Order”, in Apostolos Pierris, *Religion and Mystery*, Ch. 4, pp. 150 – 203].

Ο διπλούς τόκος της ιππομειξίας, Πausanίας VIII, 25, 7: τὴν δὲ Δήμητρα τεκεῖν φασὶν ἐκ τοῦ Ποσειδῶνος θυγατέρα, ἧς τὸ ὄνομα ἐς ἀτελέστους λέγειν οὐ νομίζουσι, καὶ ἵππον τὸν Ἀρείονα· ἐπὶ τούτῳ δὲ παρὰ σφίσιν Ἀρκάδων πρῶτοις Ἴππιον Ποσειδῶνα ὀνομασθῆναι.

Το πραγματικό όνομα της θυγατέρας της Ιππολεχούς Δήμητρος οι ντόπιοι πιστεύουν ότι δεν πρέπει να δημοσιεύεται και να κοινοποιείται στους αμήτους και ατέλεστους, σε αυτούς που δεν έχουν υποστεί την τελετή μύησης. Υπήρχε μυστηριακή λατρεία, συνεπώς, συνδεδεμένη με την Ερινύν Δήμητρα, διάφορος από τα Ελευσίνια Μυστήρια. Την ίδια επιφύλαξη εκφράζει ο Pausanias και προκειμένου να εξηγήσει το αληθινό όνομα της Δέσποινας της Φιγαλείας. (Δείτε

την ανάλυση και την ερμηνεία μου *supra* σε προηγούμενο μέρος). Οι Αρκάδες θεωρούσαν ότι στους τόπους τους αρθρώθηκαν οι συμβολικές εμπειρίες των μυθολογικών συμβάντων. Εξέφραζαν το ανεπηρέαστο πρωτοπελασγικό βίωμα κατά τον καθαρότερο τρόπο. Ίππος αναγνωρίστηκε ο Ποσειδών το πρώτον στη Θέλπουσα. Τα βιώματά τους ήσαν αρχέγονης πρωτιάς.

Η ακολουθούσα ερμηνευτική περί του Αρείονος από τον Πανσανία είναι υπόδειγμα Ελληνικής λογιότητας (VIII, 25, 8-10):

ἐπάγονται δὲ ἐξ Ἰλιάδος ἔπη καὶ ἐκ Θηβαΐδος μαρτύρια σφισιν εἶναι τῷ λόγῳ, ἐν μὲν Ἰλιάδι ἐς αὐτὸν Ἀρείονα πεποιῆσθαι,

οὐδ' εἴ κεν μετόπισθεν Ἀρείονα δῖον ἐλαύνειν,

Ἀδρήστου ταχὺν ἵππον, ὃς ἐκ θεόφιν γένος ἦεν·

ἐν δὲ τῇ Θηβαΐδι ὡς Ἄδραστος ἔφευγεν ἐκ Θηβῶν

εἶματα λυγρὰ φέρων σὺν Ἀρείονι κυανοχαίτη.

αἰνίσσεσθαι οὖν ἐθέλουσι τὰ ἔπη Ποσειδῶνα Ἀρείονι εἶναι πατέρα. Ἀντίμαχος δὲ παῖδα εἶναι γῆς φησίν·

Ἄδρηστος Ταλαῶ νιός Κρηθηΐάδαο

πρώτιστος Δαναῶν εὐαινέτω ἤλασεν ἵππῳ,

Καιρόν τε κραιπνὸν καὶ Ἀρείονα Θελπουσαῖον,

τόν δά τ' Ἀπόλλωνος σχεδὸν ἄλσεος Ὀγκαίοιο

αὐτὴ γαῖ' ἀνέδωκε, σέβας θνητοῖσιν ιδέσθαι.

Δύναιτο δ' ἂν καὶ ἀναφύντι ἐκ γῆς τῷ ἵππῳ ἐκ θεοῦ τε εἶναι τὸ γένος καὶ αἱ τρίχες οἱ τὴν χροάν εοικέναι κυανῷ. Λέγεται δὲ καὶ τοιάδε, Ἡρακλέα πολεμοῦντα Ἡλείοις αἰτῆσαι παρ' Ὀγκου τὸν ἵππον καὶ ἐλεῖν τὴν Ἥλιν ἐπὶ τῷ Ἀρείονι ὀχούμενον ἐς τὰς μάχας, δοθῆναι δὲ ὑπὸ Ἡρακλέους ὕστερον Ἀδράστῳ τὸν ἵππον. ἐπὶ τούτῳ δὲ ἐς τὸν Ἀρείονα ἐποίησεν Ἀντίμαχος

ὃς ρά ποτ' Ἀδρήστῳ τριτάτῳ δέδμηθ' ὑπ' ἀνακτι.

Στην Ιλιάδα, Ψ, 346-7 ο Αρείων είναι θεῖος ἵππος, «δῖος Ἀρείων», με καταγωγή ἀπὸ θεοῦ, «ἐκ θεόφιν γένος ἦεν». Στη Θηβαΐδα, [την οποία μια γνώμη με ισχυρὴ πιστοποίηση ἀπέδιδε στον ἴδιο τον Ὅμηρο, cf. *Thebais*, test. 2

Bernabé = Παυσανίας IX, 9, 5. Στους υποστηρικτές της άποψης «πολλοί τε και ἄξιοι λόγου» πρωτοστάτησε ο παλαιός «ευρετής του ελεγείου», Καλλίνος ο Εφέσιος, test. 10 Gentili-Prato. Ο Παυσανίας αμφιβάλλει για την ταυτότητα του ποιητού αλλά εκφράζει τον θαυμασμό του για το ποίημα (*loc.cit.*): ἐγὼ δὲ τὴν ποιήσιν ταύτην μετὰ γε Ἰλιάδα καὶ τὰ ἔπη τὰ ἐς Ὀδυσσεά ἐπαινῶ μάλιστα. Κρατείστε ότι ο Παυσανίας ε γνώριζε την Θηβαΐδα καλά), ο Αρείων (ή Αρίων) περιγράφεται ως κυανοχαίτης, με μαύρο γυαλιστερό τρίχωμα, στον στίχο που παραδίδει ο Παυσανίας (*Thebais*, Fr. 7 Bernabé). Οι Θελπουσαίοι υπέθεταν (Παυσανίας VIII, 25, 8) ότι ο συνδυασμός των δυο αναφορών στον Αρείονα (εκ θεών καταγωγή, Ιλιάς, και κυανοχαίτης, Θηβαίς) υπαινίσσονται την Ποσειδώνια πατρότητα του ίππου· ιστάμενο επίθετο χαρακτηριστικής ιδιότητας του Ποσειδώνος ήταν ακριβώς «κυανοχαίτης».

Πριν μεταβώ στις μαρτυρίες του Αντίμαχου, τα παραδεδομένα οδηγούν σε αποκαλυπτικότερους συσχετισμούς. Τα Σχόλια στο χωρίο της Ιλιάδος που μνημονεύει τον Αρείονα παρέχουν την ιστορία της γέννησής του από την ίππιο μείξη Ποσειδώνος και Ερινύος, αλλά τοποθετούν τον μύθο στην Τιλφούσα της Βοιωτίας. **Θέλπουσα και Τιλφούσα είναι το αυτό όνομα, «Δελφούσα», η Μητρώ της σκοτεινής υστέρας.**

Στην πληρέστερη μορφή δίνουν την πληροφορία τα Σχόλια Α και Β (II, pp. 316-7 Dindorf):

Αρίονα] Ποσειδῶν ἐρασθεὶς Ἐρινύος, καὶ μεταβαλὼν τὴν αὐτοῦ μορφήν εἰς ἵππον, ἐμίγη κατὰ Βοιωτίαν παρὰ τῇ Τιλφούσῃ κρήνῃ. ἡ δὲ ἔγκυος γενομένη ἵππον ἐγέννησεν, ὃς διὰ τὸ κρατιστεύειν Ἀρείων ἐκλήθη. Κοπρεὺς δὲ Ἀλιάρτου πόλεως Βοιωτίας βασιλεύων ἔλαβε δῶρον αὐτὸν παρὰ Ποσειδῶνος· οὗτος δὲ αὐτὸν Ἡρακλεῖ ἐχαρίσατο γενομένῳ παρ' αὐτῷ. τούτῳ δὲ ἀγωνισάμενος Ἡρακλῆς πρὸς Κύκνον Ἄρεως υἱὸν καθ' ἵπποδρομίαν ἐνίκησεν ἐν τῷ τοῦ Παγασαίου Απόλλωνος ἱερῷ. εἶθ' ὕστερον οὗτος ὁ Ἡρακλῆς Ἀδράστῳ τὸν πῶλον παρέσχεν· ὃς μόνος ὁ Ἄδραστος ἐκ τοῦ Θηβαϊκοῦ πολέμου διεσώθη, τῶν ἄλλων ἀπολομένων. ἡ ἱστορία παρὰ τοῖς κυκλικοῖς.

Το όνομα «Αρείων» εκλήθη ο ίππος, όπως εξήγησα supra, «διὰ τὸ κρατιστεύειν». Ο Ποσειδών τον έδωσε στον Κοπρέα της Βοιωτικής Αλιάρτου. Το δυσώνυμο βασιλικό όνομα δείχνει σε αρχέγονα στρώματα εμπειρίας και θρησκευτικότητας. Ανήκει στο ίδιο πλαίσιο με τη μεστή δυναμερούς απλότητας επίκληση στον Δία του παλαιγενούς Πάμφω:

*Ζεῦ κύδιστε μέγιστε θεῶν, εἰλυμένε κόπρω
μηλείη τε καὶ ἵππειη καὶ ἡμιονεῖη*

(Φιλόστρατος, *Ηρωϊκός*, p. 301.7 Kayser = 693 Olearius). Ο Ζεϋς, κατά το φυτικό και φυσικό μοντέλο, αρχή γενέσεως των πάντων ως σπέρμα εν λιπάσματι γης. Την Πελασγική πρωτογονικότητα του βιώματος που εκφράζεται στον Πάμφω επικυρώνει η διπλή επίκληση των Πελειών, πρώτων αρρήτων Ιερείων της Δωδώνης, σε Δία θρώσκοντα και αεί αναθρώσκοντα, και στη Γη μητέρα και τροφό των πάντων:

*Ζεὺς ἦν Ζεὺς ἐστὶ Ζεὺς ἔσσεται ᾧ μεγάλε Ζεῦ.
Γᾶ καρπὸν ἀνίει, διὸ κλήζετε ματέρα Γαῖαν.*

(Παυσανίας Χ, 12, 10). Αν αντί του Ηπειρωτικού Δωδωναίου Πελασγικού Διός τεθεί ο Ποσειδών στις δυο επικλήσεις, έχομε ατόφια την πρωτοπελασγική, Αρκαδική βιοθρησκεία.

Ο Κοπρέϋς της Βιοιωτικής παράδοσης (που αντιστοιχεί στον Όγκιο της Αρκαδικής) χάρισε τον Αρείονα στον Ηρακλή που τον επισκέφθηκε. Ο Ηρακλής ίππευσε το θείο άτι και νίκησε τον Κύκνο υιό του Αρεως σε ιπποδρομία (και, θα δούμε, μονομαχία) στο ιερό του Παγασαίου Απόλλωνος. (Στα Αρκαδικά ο Ηρακλής πολέμησε θριαμβεύσας τους Ηλείους οχούμενος επί του Αρίονος). Από τον Ηρακλή το έλαβε ο Άδραστος, ο οποίος μόνος σώθηκε, λόγω αυτού, από τους Επτά επί Θήβας στα πρώτα Θηβαϊκά. (Κοινό και στις δυο παραδόσεις).

Κατά τη διήγηση στα Σχόλια, η ιστορία έκειτο «παρὰ τοῖς Κυκλικοῖς» στον Επικό Κύκλο.

Τα ίδια αναφέρονται και στα σχόλια D με μια σημαίνουσα τοπογραφική διαφορά. Εξηγούν πού έκειτο το ιερό του Παγασαίου Απόλλωνος όπου ο Ηρακλής νίκησε τον Κύκνο, γράφοντα: «ὁ ἔστι πρὸς Τροϊζῆνι». Αλλά καμία προσέγγιση και σχέση δεν έχουν αι Παγασαί στη Θεσσαλία προς την Τροϊζήνα της Αργολίδας. Διορθωτέον πιθανώς εις «Τραχίην», v. *infra*.

Τα σχόλια T *ad loc.* συνάδουν μεν προς τα λοιπά, μαρτυρούν όμως τον φόνο του Κύκνου από τον Ηρακλέα, ο οποίος εμάχετο ιππεύων τον Αρείονα: <ὁς> [*sc. Ηρακλής*] καὶ Κύκνον ἀνείλεν ἐν Παγασαῖς ἐπ' αὐτοῦ [*sc. του ἵππου Αρείονος*] μαχόμενος (p. 425 Erbse).

Κύκνοι είναι πολλοί και εισέρχονται σε ποικίλα μυθολογήματα. Δυο οι βασικοί (Σχόλια εις Πίνδαρο, Ὀλυμπιονίκαι, II 147e· Σχόλια εις Αριστοφάνη, Βάτραχοι, 964), αντίστοιχα Ποσειδώνος και Άρεος· υπάρχει και Απόλλωνος (Antoninus Liberalis, *Metamorphoseon*, 12· Ovidius, *Metamorphoseon*, VII, 371 sqq.). Εδώ πρόκειται για τον Κύκνο του Άρεος. Τον εφόνευσε ο Ηρακλής μεταξύ πολλών ανδραγαθημάτων επί τω τέλει της ζωής του επιχειρών εις βοήθεια φίλων, καθαίρων την γη και τιμωρών ολετήρας κακότεροπους επιζήμιους. Συνέβη η σειρά αυτή των τελευταίων αθλοφοριών ευεργεσίας και νέμεσης όταν ήταν στην Τραχίνα, πριν αποθεωθεί εκπυρούμενος στην Οίτη. Έτσι εξηγείται η αναφορά στην Τραχίνα των Σχολίων D στον Όμηρο. Ο Κύκνος τοποθετείται στη Θεσσαλία, σε διάφορα μέρη.

Στην Ιτωνία πρωτίστως όπου ευρίσκετο ο Ναός της Ιτωνίας Αθηνάς. Διόδωρος IV, 37, 4· Απολλόδωρος, *Βιβλιοθήκη*, II §155. Κατά τον Πausανία ήταν στον Πηνειό ποταμό (I, 27, 6). Αλλά η κύρια παράδοση τοποθετούσε τη δράση του, που προκάλεσε τον αγώνα με τον Ηρακλή, σε άλσος του Απόλλωνος στις Παγασές. Ο Κύκνος παρεμφερώς προς τον Οινόμαο στην Ολυμπία, έθετε βαρύτιμα έπαθλα για όποιον από τους φιλοξενούμενους επισκέπτες του θα τον νικούσε σε ιπποδρομία (ή σε μονομαχία κατά τον Απολλόδωρο και Πausανία, μερικές εκδοχές από την εικόνα ολοκληρίας που περιγράφεται στην Ησιόδειο διήγηση, v. *infra*). Αλλά εάν ο αντίπαλος έχανε, αποκεφάλιζε τον νεαρό ήρωα

και με τις κεφαλές εκοσμούσε τον ναό του πατρός του Άρη. [Παραλλαγή προσφοράς στον Απόλλωνα του απαίσιου δώρου είναι μάλλον πεπλανημένη. Περιλαμβάνεται σε περίληψη ποιήματος του Στησίχορου επιγραφόμενου “Κύκνος”, Fr. 30 (207) Page = Fr. 6c Diehl]. Έχει προταθεί διόρθωση του “τῶ Απόλλωνι” στο “τῶ Άρει”. Ενδέχεται όμως να υποκρύπτεται συμπεριφορά προκλητική προς τον Απόλλωνα, που ανέλαβε να διορθώσει ο Ηρακλής. Ο Στησίχορος μάλιστα περιέγραφε μια πρώτη υποχώρηση φυγής του ήρωα δια τον φόβο του Άρη, πατρός του Κύκνου, την οποία απέπλυε με επιστροφή και νίκη.]

Η πρώτη πηγή της ιστορίας είναι στην Ησιόδειο *Ασπίδα*. [Ο Αριστοφάνης, ο Αλεξανδρινός φιλόλογος κριτικός, είχε εκφράσει αμφιβολία αν η περιγραφή και διήγηση νν. 57-480 ανήκουν όντως στον Κατάλογο Ηοιών του Ησίοδου, αλλά ήδη ο Στησίχορος την θεωρούσε στην ολότητά της γνήσια. *Υπόθεση Ασπίδος* νν. 1-10 (p. 86 Merkelbach-West)]. Στην *Ασπίδα* ευρίσκονται όλα τα στοιχεία της ιστορίας όπως παραδίδεται στα Ομηρικά Σχόλια: (α) οι Παγασές (ν. 70: *πάν δ’ ἄλσος καὶ βωμὸς Απόλλωνος Παγασαίου*, cf. νν. 99-100), (β) η επέλαση επί δίφρου των δυο ζευγών Κύκνος με Άρη, Ηρακλής με Ιόλαο (επικουρούμενος ο κλεινός ήρωας από την Αθηνά, ν. 321, 338, 341 sqq. κ.λπ.), (γ) η μονομαχία των δυο ηρώων (νν. 370-2:

δὴ τότε ἄπ’ εὐπλεκέων δίφρων θόρον αἰψ’ ἐπὶ γαῖαν
παῖς τε Διὸς μέγαλοιο καὶ Ἐνναλίοιο ἄνακτος·
ἠνίοχοι δ’ ἔμπλην ἔλασαν καλλιτριχας ἵππους.

Η μονομαχία Ηρακλέους και Κύκνου περιγράφεται δια μακρών νν. 374-423), (δ) η σχέση των γεγονότων με την Τραχίνα (όπου βασιλεύς ήταν ο Κήυξ, άλλο όνομα όρνιθος σαν του Κύκνου, πεθερός του Κύκνου – εκεί πήγαινε ο Ηρακλής, νν. 353 sqq.) και (ε) επί πάσι και κυρίως ο θείος ίππος Αρειών στην κατοχή του Ηρακλέους, (νν. 120-1:

ὦς καὶ νῦν μέγαν ἵππον Ἀρίονα κυανοχαίτην
πάντη ἀναστρωφᾶν καὶ ἀρηγέμεν ὥς κε δύνηαι.)

Η καταληκτική δήλωση των Σχολίων AB «ή ιστορία παρὰ τοῖς Κυκλικοῖς» δεν αναφέρεται (αν θεωρήσουμε εννοούμενη τη *Θηβαΐδα*) σε όλα τα προηγούμενα (ότι στην Τιλφούσα εγένετο η ἵππεια μείξη Ποσειδῶνος και Ερινύος, ὅτι δια του Κοπρέος της Αλιάρτου τον παρέλαβε ο Ηρακλής ο οποίος ἐπ' αὐτοῦ ἔδωσε μάχη προς τον Κύκνο, ὅτι ο τρίτος κάτοχος Ἄδραστος εσώθη φεύγων ἱππεύοντάς τον), ἀλλά με βεβαιότητα μόνο στο τελευταίο γεγονός. Και αυτό ακριβῶς μαρτυρεῖ ο Πausanias ὅταν επικαλεῖται ἀπὸ την *Θηβαΐδα* το:

εἴματα λυγρὰ φέρων [sc. ο Ἄδραστος] σὺν Ἀρίονι κυανοχαίτη
(*Θηβαῖς* Fr. 7 Bernabé). Συνεπῶς το Fr. 8 Bernabé δεν ἀνήκει στη *Θηβαΐδα* και πρέπει να διαγραφεί, πλην της προμνημονευθείσης (Fr. 7) πληροφορίας περὶ Ἀδράστου φεύγοντος.

Η διατύπωση των Σχολίων Γ χρῆζει ἐπίσης προσοχῆς (ad Ψ 347 pp. 424-5 Erbse): *ὃς ἐκ θεόφιν γένος ἦεν: Ὅμηρος μὲν ἀπλῶς ὅτι θειοτέρας ἦν φύσεως, οἱ δὲ νεώτεροι Ποσειδῶνος καὶ Ἀρπυίας αὐτὸν γενεαλογοῦσιν, οἱ δὲ ἐν τῷ Κύκλῳ Ποσειδῶνος καὶ Ἐρινύος· καὶ Ποσειδῶν μὲν αὐτὸν Κοπρεῖ τῷ Ἀλιαρτίῳ δίδωσιν, ὁ δὲ Κοπρεὺς Ἡρακλεῖ, <ὃς> καὶ Κύκνον ἀνειλεν ἐν Παγασαῖς ἐπ' αὐτοῦ μαχόμενος. ἔπειτα αὐτὸν δίδωσιν Ἄδράστῳ.*

Προκειμένου περὶ του Ἀρείονος, ο μεν Ὅμηρος (*Ιλιάς loc.cit.*) ἀναφέρει μόνο ὅτι «θειοτέρας ἦν φύσεως», οἱ νεώτεροι τον γενεαλογοῦν ἀπὸ Ποσειδῶνος και Ἀρπυίας, οἱ δε στον Ἐπικό Κύκλο ἀπὸ Ποσειδῶνος και Ερινύος.

Οἱ νεώτεροι εἶναι ἐπικοί μετὰ την κλασσική περίοδο. Π.χ. ο Quintus Smyrnaeus (Κοῖντος Σμυρναῖος) ἀναμιγνύει τις διάφορες παραδόσεις περὶ καταγωγῆς του Ἀρείονος ἀφενός και των θείων ἵππων του Ἀχιλλέα ἀφετέρου (*Ιλιάς*, Π, 150), *Μεθ' Ὅμηρον*, IV, 568-73:

..... ἀλλὰ θοοῖο

θεσπέσιος γένος ἔσκεν Ἀρίονος, ὃν τέκεν ἵππων
Ἄρπυια Ζεφύρῳ πολυηχεῖ φέρτατον ἄλλων
πολλόν, ἐπεὶ ταχέεσσιν ἐριδμαίνεσκε πόδεσσι
πατρὸς ἐοῖο θοῆσι καταγίσι, καὶ μιν Ἄδραστος

ἐκ μακάρων ἔχε δῶρον.

«Οἱ δὲ ἐν τῷ Κύκλῳ» δεν μπορεί να εἶναι η *Θηβαΐς*, διότι ο Πausανίας το αποκλείει. Γνώριζε εξαιρετικά καλά το ἔπος αυτό (v. supra) και ασφαλῶς θα το ανέφερε ως πηγή της ἀποψης ὅτι Ποσειδῶν και Ερινύς ἔτεκαν τον Αρείονα, αν ὄντως η διήγηση αυτή υπήρχε στη *Θηβαΐδα*. Αντιθέτως την επικαλεῖται για το ἴσσον, ὅτι ο Αρείων προσδιορίζεται ως κυανοχαίτης.

[Για ἓνα χαρακτηριστικό παράδειγμα προς αποφυγή, ουσιαστικά και μεθοδολογικά, φιλολογικῆς δουλειᾶς, δείτε τον τρόπο που αντιμετωπίζονται, και τα συμπεράσματα τα οποία εξάγονται ἀπὸ αυτόν τον χειρισμό, οι μαρτυρίες του Πausανία και των Ομηρικῶν Σχολίων σχετικά με τον Αρείονα και την καταγωγή του στην *Θηβαΐδα*, στον A. Severyns, *Le cycle épique dans l' école d' Aristarque*, pp. 220 – 2].

[Η διήγηση των *Θηβαϊκῶν* στην βιβλιοθήκη του Απολλοδώρου (κλασσικό μυθολογικό compendium) εἶναι πολυσυλλεκτική. Περιγράφοντας την τελική μάχη κατά την οποίαν ηττήθηκαν και εφονεύθηκαν οι Επτά ἐπὶ Θήβας πρὸ των πυλῶν της Καδμείας πόλης ἀπὸ τους *Θηβαίους ἥρωες*, αναφέρει ὅτι μόνον ο Ἄδραστος σώθηκε: Ἄδραστον δὲ μόνον ἵππος διέσωσεν Αρείων. τοῦτον ἐκ Ποσειδῶνος ἐγέννησε Δημήτηρ εἰκασθεῖσα ἐρινύι κατὰ τὴν συνουσίαν (III 77). Η ἱστορία εἶναι ασαφής: για ποῖό λόγο μεταμορφώθηκε η Δήμητρα σε Ερινύν κατὰ την συνουσίαν, ὄχι μετά; Τα Ομηρικά Σχόλια AB στο Ψ 346 ὅπως τα κατέγραψα παραπάνω ομιλοῦν για ἔρωτα του Ποσειδῶνος προς την Ερινύν και μεταμόρφωση αὐτοῦ εἰς ἵππο, ἀλλὰ δεν μνημονεύουν δική της μεταμόρφωση σε φοράδα. Ο Απολλόδωρος φαίνεται ὡς να ἔχει προ αὐτοῦ ἓνα μῦθο περὶ Ποσειδῶνος και Ερινύος, και να θέλει να δικαιολογήσει πῶς σε αὐτόν παρεισφρῦει η Δήμητρα: μεταμορφώθηκε σε Ερινύα. Ἀλλὰ το ὅλον εἶναι ἀδιευκρίνιστο και δεν δείχνει καθαρή μορφή. Η συντομογραφία ἐδῶ πέρασε τα ὅριά της. Οὕτως ὁμως ἢ ἄλλως δεν ἔχουμε τίποτε που να συνδέει την ασαφή ἢ μάλλον ελλιπῆ αυτή διήγηση με το μέγα ἔπος “*Θηβαΐς*”. Αντιθέτως ελέγχουμε ὅτι λίγες γραμμές πριν και προκειμένου για την ἴδια μάχη μια πληροφορία δεν

προέρχεται από την Θηβαΐδα. Εξιστορώντας ποιός ήρωας απέκτεινε ποιόν της αντιπάλου παρατάξεως ο Απολλόδωρος γράφει (III 75): ... *Ἀσφόδικος δὲ Παρθενοπαῖον. ὡς δὲ Εὐριπίδης φησί, Παρθενοπαῖον ὁ Ποσειδῶνος παῖς Περικλύμενος ἀπέκτεινε. Ἀλλὰ ἔχουμε την διαυγή και ακριβή δήλωση του Πausανία, IX, 18, 6: ... πρὸς δὲ τῇ πηγῇ [sc. την Οιδιπόδια κρήνη καλουμένη] τάφος ἐστὶν Ἀσφοδίκου. καὶ ὁ Ἀσφόδικος οὗτος ἀπέκτεινεν ἐν τῇ μάχῃ τῇ πρὸς Ἀργείους Παρθενοπαῖον τὸν Ταλαοῦ, καθὰ οἱ Θηβαῖοι λέγουσιν, ἐπεὶ τὰ γε ἐν Θηβαΐδι ἔπη τὰ ἐς τὴν Παρθενοπαίου τελευτὴν Περικλύμενον τὸν ἀνελόντα φησὶν εἶναι. Ο Ευριπίδης ἀρα ἀπλά υιοθέτησε ἐπ' αὐτοῦ την εκδοχή της μεγάλης Θηβαΐδος. – Ὅπου ελέγχεται ο Πausανίας αποδεικνύεται και συνετός και πολυγνώστης, και νοήμων και μνήμων, κάτοχος δηλαδή των δύο διανοητικῶν αρετῶν που μας ειρωνεύεται ὅτι χρειάζονται για να κατανοήσουμε τα σύμβολα του ειδώλου της Δήμητρος Μελαίνης στη Φιγάλια (v. supra)].*

Συνεπῶς, το Κυκλικό Ἔπος στο οποίο κατεγράφετο η Βοιωτική γένεση αὐτή του Αρείονα θα ἦταν ἄλλο περί τα Θηβαϊκά μάλλον ἔργο, ἴσως οἱ *Ἐπίγονοι*, ἀλλά πιθανώτερη υπόθεση εἶναι να πρόκειται για την παλαιά Οιδιποδία (δεύτερο ἡμισυ του 8ου αἰῶνα π.Χ.) του Λακεδαιμόνιου Κιναίθωνος. Λόγω των ειδικῶν σχέσεων της Σπάρτης με την Θήβα στους γεωμετρικούς χρόνους (Αιγείδαι), και ἐπίσης ἐπειδὴ τον καιρό εκείνο η συμπλοκή των Σπαρτιατῶν με τα Αρκαδικά δεν θα ἦταν προηγμένη, ο ποιητής εἶναι λογικό να ἐπήρε την Βοιωτική παράδοση για τον Αρείονα.

Γιατί το Κυκλικό Ἔπος στο οποίο ανεφέρετο η γενεαλογία του Αρείονος ἀπὸ τον Ποσειδῶνα και την Ερινύν περιελάμβανε το πιθανότερο την Βοιωτική γέννα του. Τα της Τιλφούσας και της παρακείμενης Αλιάρτου ὅμως εἶναι λίαν πενιχρά στον Πausανία, υπήρχε εγκατάλειψη και ερήμωση ἐκεῖ ὅταν ἐπισκέφθηκε τα μέρη, ερειπιώδης κατάσταση (IX, 33, 1-4. Και v. supra). Ενδεικτικά για τα ιερά της πόλεως γράφει (§3): *ἐν Ἀλιάρτῳ δὲ εἰσι ναοί, καὶ σφισιν οὐκ ἀγάλματα ἔνεστιν, οὐκ ὄροφος ἔπεστιν· οὐ μὴν οὐδὲ οἷς τισὶν ἐποιήθησαν, οὐδὲ τοῦτο ἠδυνάμην πυθέσθαι.*

[Μια παράδοση την οποία καταγράφει εν εκτάσει (§4) είναι σημαντική γιατί εμμέσως ίσως υποφαίνει δρώμενα Ερινύος και λατρεία της αποτροπαία και μειλίσσουσα δια την χάσιν του αίματος: Ἔστι δὲ ἐν τῇ Ἀλιαρτία ποταμὸς Λόφισ. λέγεται δὲ τῆς χώρας ἀνχμηρᾶς οὔσης τὸ ἐξ ἀρχῆς καὶ ὕδατος οὐκ ὄντος ἐν αὐτῇ ἄνδρα τῶν δυναστευόντων ἐλθόντα ἐς Δελφούς ἐπερέσθαι τρόπον ὄντινα ὕδωρ εὐρήσουσιν ἐν τῇ γῆ· τὴν δὲ Πυθίαν προστάσσειν, ὃς ἂν ἐπανήκοντι ἐς Ἀλιάρτον ἐντύχη οἱ πρὸ τῶν ἄλλων, τούτου δεῖν φονέα γενέσθαι αὐτόν· ἐντυχεῖν τε δὴ αὐτῶ παραγενομένῳ τὸν υἱὸν Λόφιν, καὶ τὸν οὐ μελλήσαντα τῷ ξίφει τὸν νεανίσκον παῖσαι· καὶ τὸν μὲν ἔτι ἔμπνουν περιθεῖν, ὅπου δὲ ρυῆναι τὸ αἷμα, ὕδωρ ἐντεῦθεν ἀνεῖναι τὴν γῆν. ἐπὶ τούτῳ μὲν ὁ ποταμὸς καλεῖται Λόφισ. Το πυθόχρηστο (να φονεύσει ὅποιον συναντήσει πρῶτον επιστρέφοντας στην πατρίδα από τους Δελφούς) είχε φρικαλέα έκβαση: απάντησε τον γιό του, τον έπληξε με το ξίφος, και αυτός ημιθανής περιφερόμενος απαίσιο ορχηθμό ζωογόνησε με το αίμα του την άνυδρη γή ώστε να πηγάζουν νερά. Αναμφισβήτητα τελετουργίες εξιλασμού θα θεσπίστηκαν και η λατρεία Ερινύος συνάδει].

Το πιθανότερο είναι ότι η ιστορία της Βοιωτικής καταγωγής του Αρείονος περιλαμβάνετο σε Κύκλιο έπος από τα παλαιότερα (όπως υπέδειξα) και μάλλον λιγότερο περιβόητα. Και επειδή αργότερα ο Αντίμαχος ο Καλοφωνίος, από τους άριστους επικούς, προέβαλε την Αρκαδική εκδοχή, η Βοιωτική παραλλαγή εξέπεσε της προσοχής. Η Αρκαδική παράδοση επίσης περιελάμβανε την κατοχή του Αρείονος από τον Ηρακλή, αλλά ο Όγκιος της Θελπούσης και όχι ο Βοιωτικός Κοπρεύς της Αλιάρτου ήταν ο δοτήρ του ίππου στον Ηρακλή, εποχούμενος δε επ' αυτού ο Ήρωσ πολέμησε και ενίκησε τους Ηλείους, κατέλαβε δε την χώρα, και δεν κατέβαλε τον Κύκνο του Άρεος όπως στην εναλλακτική και παραλληλίζουσα ιστορία (Παυσανίας VIII, 25, 10). Και κατά τις δυο εκδοχές ο Αρείων κατέληξε στον Άδραστο από τον Ηρακλή σε τρίτο χέρι (Άδρήστω τριτάτῳ όπως αναφέρει ο Αντίμαχος [Παυσανίας, VIII, 25, 10, v. supra]) – αυτό το γεγονός θα αποτελούσε ποιητική «κοινή».

Για την Αντιμάχαιο παρουσίαση κινούμεθα επί βεβαιότερου εδάφους με τρεις χαρακτηριστικές αναφορές (v. *supra*) που κάνει ο Πausanίας στη Θηβαΐδα του μεγάλου επικού της κλασσικής εποχής (τέλος 5ου – αρχές 4ου αιώνας). Η Θέλπουσα είναι «Δήμητρος Ἐρινύος ἔδεθλον». Ο Αρείων αποκαλείται Θλπουσαίος, τον ανέδυσσε η Γη (= Δη-μήτηρ) δίπλα στο άλσος του Απόλλωνος Ογκαίου, και τρίτος τον έχει ο Ἄδραστος (προφανώς μετά τον Ὀγκιο και τον Ηρακλή). Πλήρης η Αρκαδική, πρωτοπελασγική παράδοση.

***

Διαθέτουμε, από τα σπαράγματα των αρχαίων κειμένων, ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο για τον παραλληλισμό Αρκαδικής Θέλπουσας – Βοιωτικής Τιλφούσας. Ο λόγιος ποιητής Καλλίμαχος ομιλεί για κόρη (Δέσποινα) τεκνωθείσα από κάποιον θεό (Ποσειδώνα) εκ της Ερινύος Τιλφωσαίης (Fr. 652 Pfeiffer):

τὴν μὲν ὃ γ' ἐσπέρμηγεν Ἐρινύι Τιλφωσαίῃ.

Ο στίχος παραδίδεται από τα Σχόλια στον Λυκόφρονα v. 1225. Η μάντισσα Κασσάνδρα διηγείται προγιγνώσκουσα εκεί τη μοίρα της οικογένειας του Ιδομενέα όταν αυτός εκστρατεύσει για την Τροία, καταπιστώσει δε τους δικούς του στον Λεύκο, υιό του Τάλω. Αλλά αυτός φρικτά βασανίσας θα σκοτώσει τη γυναίκα, κόρη (μέλλουσα γαμετή) και παιδιά του Ιδομενέα, στο «Ογκαίο» χθόνιο θυσιαστήριο («Ογκαίο βόθρο»)

πάντας δ' ἀνάγνοις χερσὶν ἐν ναῶ κτενεῖ,

λώβαισιν αἰκισθέντας Ὀγκαίου βόθρου.

Τα Σχόλια ερμηνεύουν «ἐριννώδους λάκκου», «παρ' ὅσον ἐν Ὀγκαις τῆς Ἀρκαδίας Ἐρινὺς Δημήτηρ τιμᾶται», και ευθύς προς τεκμηρίωση προσάγουν τον

Καλλιμάχειο στίχο. Ο Λυκόφρων ν. 1040-41 αναφέρεται αινιγματωδώς στην Ερινύν Δήμητρα ως «Τελφουσία σκύλαξ» που κατοικεί στις όχθες του Λάδωνα:

... Τελφουσία

Λάδωνος ἀμφὶ ρεῖθρα ναίουσα σκύλαξ.

Όπου τα Σχόλια έχουν: Τέλφουσα πόλις ἐν Ἀρκαδίᾳ ἀπὸ νύμφης λεγομένης Τελφούσης, θυγατρὸς Λάδωνος. ἐνθα ἡ Ἐρινὺς τιμᾶται. [Σκύλαξ γιατί ο κύων, ιερός της Εκάτης, συμβολίζει τιμωρητική νέμεσι κάθε κακοεργίας]. Μετά τον Αντίμαχο η Αρκαδική παράδοση υπερίσχυσε φαίνεται στην Αλεξανδρινή ποιητική. Για τον Καλλίμαχο ο Αρείων είναι ἵππος Αρκαδικός, προφανώς γεννηθείς από την ίδια τέκνωση στην οποία αναφέρεται το Fr. 652 Pfeiffer. «Φούσκωσε», «έδωσε και πήρε», οργῶν ἤρθη μέγας, παρὰ τον Απέσαντα Δία (παρὰ τη Νεμέα, ὄρος Απέσας), ἴσως στον μυθικό πρώτο αγώνα Νεμείων που εθέσπισαν οι Επτά ἐπὶ Θήβας εναρχόμενοι της εκστρατείας, Fr. 223 Pfeiffer:

κοῦχ ᾧδ' Ἀρίων τῶπέσαντι παρ Δίῃ

ἔθυσεν Ἀρκὰς ἵππος.

(Βεβαίως ισχυρή ήταν η Ερινυακή Δήμητρα και στη Βοιωτία. Cf. Λυκόφρων νν. 152-3, όπου σωρεύονται επικλήσεις χθόνιες, μεταξύ των οποίων και «Ερινύς» για να σημάνουν τη Δήμητρα, αφού αυτήν αινίσσονται οι στίχοι ως καταβεβρωκυία, μόνη θεῶν, τμήμα, ωμοπλάτη του Πέλοπος σφαγιασθέντος υπό του πατρός του εις θυσίαν και θοίνην των θεῶν. Το Βοιωτικό πλαίσιο του χωρίου βεβαιώνουν μία των επικλήσεων (“Ερκυννα”, Λεβάδεια) και πληροφορίες των Σχολίων. - Αλλά ο συνδυασμός της συγκεκριμένης μυθολογίας περί Ποσειδῶνος και Δήμητρος, ο χαρακτηριστικά Αρκαδικός πρωτοπελασγικός, επεκράτησε ὕστερα στην ποιητική μυθολογία).

Τα ονόματα λένε πολλά. Αλλά για να τα νοήσεις προϋποτίθεται η νόηση της ουσίας του ὄντος. Για την ορθή ετυμολογία, χρειάζεται η καθοδήγηση του

νου του είναι. Μεθοδολογικά η οδός είναι αμφίδρομος και η αποκάλυψη αίφνης αναδύεται δια της ταλάντωσης μεταξύ φαίνεσθαι και είναι.

Το όνομα της Αρκαδικής πόλεως δίδεται ως (α) Θέλπουσα (Παυσανίας και νομίσματα [ΘΕΛ τα πριν της Αχαϊκής Συμπολιτείας, ΘΕΛΠΟΥΣΙΩΝ τα επ' αυτής, cf. e.g. I.Π. Λάμπρου, *Αναγραφή Νομισμάτων, Πελοπόννησος*, p. 118], ήδη δε ο Αντίμαχος «Θελπουσαῖος Ἀρειών»). (β) Τέλφουσα, Τελφούσιοι, η Τελφουσία (οι ιστορικοί: Πολύβιος, II, 54, 12· IV, 77, 5· IV, 73, 2· IV, 60, 3 - και Διόδωρος, XVI, 39, 6. Αλλά και ο Λυκόφρων v. 1040 (supra)). (γ) Οι επιγραφές δίνουν Θέλφουσα (IG V, 2, 412.1) ή Θέλφουσσα (σε Δελφικό κατάλογο Αρκάδων θεαροδόχων, IG V, 2 D II 73), Θελφούσιοι (No. 1.64), Θελφούσιος (511.1), Θελφουσιών (511), Θελφουσιών πόλις (411), Θελφούσιος (IG IV 727 A13, από την Ερμιονίδα), Θελφούσιοι (*Inscriptiones Magnesiae*, 38.67, από τη Μαγνησία της Μ. Ασίας). – (δ) Δωρόθεος Τελφούσιος (μαθητής του Αρκεσίλαου της Πλατωνικής Ακαδημίας, *Academicorum Philosophorum Index Herculaneensis*, 1902, XX p. 73 Mekler). [Για μια χρονολογική σύνοψη παραλλαγών v. Hiller von Gärtringen, IG V, 2 p. 101].

Οι παραλλαγές του ονόματος αποτελούν κατανοητή για τον έχοντα την αληθή θεωρία διαποίκιση. Ήδη ο **Ανδροτίων ο Ατθιδογράφος** εσήμανε το φανόν του πράγματος (FGH 324 F7): *ἔστι καὶ Δελφουσία πόλις Ἀρκαδίας, ὡς Ἀνδροτίων ἐν β' Ἀτθίδος* (από λήμμα του Στέφανου Βυζαντίου s.v. Δελφοί).

Τα περί της Βοιωτικής Τιλφούσης/Τιλφώσ(σ)ης θρησκευολογικά θα πραγματευτώ στη συνέχεια. Αλλά ονοματολογικά, το όνομα προσεγγίζει τις παραλλαγές του της Αρκαδικής, και στην περίπτωση του προμνημονευθέντος Καλλιμάχειου στίχου, υπάρχει ταύτιση ονομάτων, σημαίνουσα λέγω. Το κύριο όνομα Βοιωτικά είναι Τιλφῶσσα (Πίνδαρος Fr. 198b Maehler). Τιλφῶσαιον ή Τιλφῶσσαιον το ὄρος (Δημοσθένης XIX 148, Θεόπομπος FGH 115F 301, Έφορος FGH 70F 153). Τιλφῶσσα κρήνη, Τιλφῶσσιον ὄρος, Τιλφῶσσιος Απόλλων (Στράβων IX, 411. Contra στον Στέφανο Βυζάντιο που, αναφερόμενος σε αυτό το χωρίο, δίδει Τελφούσιον, s.v. Τέλφουσα... ἔστι καὶ Βοιωτίας Τελφούσιον, Στράβων ἐνάτη. Θα πρόκειται για αντιγραφικό λάθος, διορθωτέο εις «Τιλφῶσιον» sc. ὄρος.

Αλλά βέβαια υπάρχει και η “Τελφοῦσα” του Ομηρικού Ὑμνου εις Απόλλωνα, για την οποία κατωτέρω). Ἴσχυε μάλλον απαρασάλευτος ονοματολογική ορθοδοξία εν προκειμένω, cf. Αθήναιος Β, 41ε: καὶ Πίνδαρος:

μελιγαθὲς ἀμβρόσιον ὕδωρ

Τιλφώσσας ἀπὸ καλλικρήνου.

Κρήνη δ' ἐν Βοιωτία ἢ Τιλφῶσσα, ἀφ' ἧς Ἀριστοφάνης φησὶ Τειρεσίαν πιόντα διὰ γῆρας οὐχ ὑπομείναντα τὴν ψυχρότητα ἀποθανεῖν. [Ἀριστοφάνης ο Βοιωτός («Θηβαίων ὄρου», «Βοιωτικά», αρχές του 4ου αιώνας π.χ.), με ηυξημένη αξιοπιστία]. Δεν φαίνεται να υπήρχαν ἀξίες λόγου τροποποιήσεις, που και αυτό σηματοδοτεῖ μάλλον μια ἡσσονα χρήση του τόπου και του τύπου στην ποιητική δημιουργία. [Για την Τελφοῦσα ἢ Δελφοῦσα, του Ομηρικού Ὑμνου εις Απόλλωνα θα γράψω ὅταν ἔλθω στα Βοιωτικά, v. *infra*]. Πράγμα που συντρέχει και συντείνει προς τη σχετική ἀφάνεια της ιστορίας που διηγούνται τα Ομηρικά Σχόλια (*supra*), ὅπως διέγνωσα.

Τόσο πιο σημαντικό είναι ὅτι ο Καλλιμάχος διαλέγει να αναφερθεῖ στην Αρκαδική θεότητα με το ακριβές ὄνομα της Βοιωτικής (Fr. 652 Pfeiffer)

Ἐρινύι Τιλφωσαίῃ

Κατά τις Θηβαϊκές παραδόσεις ο αρχέγονος Δράκων εκ των οδόντων του οποίου ανεδύθησαν ἀπὸ χθονός οι Σπαρτοί, «ἐγεγόνει ἐξ Ἄρεως καὶ Τιλφώσσης Ἐρινύος» (Σχόλια εις Σοφοκλέους *Ἀντιγόνη*, 126). Η χρήση του Βοιωτικού ὀνόματος και του θρησκευολογικού νοήματός του στον Πρωτοπελασγικό Αρκαδικό μῦθο και τόπο εκ μέρους του Καλλιμάχου δείχνει ενιαῖο συμβολισμό στην συγκεκριμένη θρησκευολογική μορφή και βίωμα κατά τη θεωρία που διαρθρώνω.

Ο γραμματικός Ηρωδιανός, ο «τεχνικός» κατ' ἐξοχήν, ἔδινε (α) Τέλφουσα για την Αρκαδική (*Περὶ Καθολικῆς Προσωδίας*, I, p. 269.35 Lentz: Τέλφουσα πόλις Ἀρκαδίας ἀπὸ νύμφης λεγομένης Τελφούσης, θυγατρὸς Λάδωνος. – Διαφορετική, ἀλλὰ ὁμοειδής, είναι (p. 269.13) ἡ Θάλπουσα, πόλις της Αρκαδίας του Ορχομενοῦ [κάτι νοσεῖ μάλλον ἐδῶ]) και (β) Τιλφῶσσα για τη Βοιωτική (*Περὶ Ὄρθογραφίας*, II p. 589.14: *Ἡρωδιανὸς δὲ Τιλφῶσσα φησὶν* (ἀπὸ τον Στέφανο Βυζάντιο, s.v.

Τέλφουσα). Αυτή η Τιλφῶσσα είναι (v. *infra*) η Τελφοῦσα ή Δελφοῦσα του Ομηρικού Ὑμνου εις Απόλλωνα, το αυτό τούτο όνομα και σύμβολο προς το της Αρκαδικής.

***

Από την ονοματολογία στη λατρεία της Θελοπούσης Ερινύος Δήμητρος. Δυο κύρια είδωλα στον Ναό της θεάς υπήρχαν, ακρολιθικά, από Πάριο μάρμαρο κεφαλή και άκρα. Πausanias VIII, 25, 6-7: τὰ δὲ ἀγάλματά ἐστι τὰ ἐν τῷ ναῷ ξύλου, πρόσωπα δὲ σφισι καὶ χεῖρες ἄκραι καὶ πόδες εἰσὶ Παρίου λίθου· τὸ μὲν δὴ τῆς Ἐρινύος τὴν τε κίστην καλουμένην ἔχει καὶ ἐν τῇ δεξιᾷ δάδα, μέγεθος δὲ εἰκάζομεν ἐννέα εἶναι ποδῶν αὐτῆν· ἡ Λουσία δὲ ποδῶν ἕξ ἐφαίνετο εἶναι. Ὅσοι δὲ Θέμιδος καὶ οὐ Δήμητρος τῆς Λουσίας τὸ ἄγαλμα εἶναι νομίζουσι, μάταια ἴστωσαν ὑπειληφότες.

Το ένα άγαλμα ήταν κολοσσικό (~ 2.70 m), το δε άλλο σε ανθρώπινο μέγεθος (~ 1.80 m). Το μέγα ήταν η Δήμητρα Ερινύς, κρατούσα στη δεξιά δάδα και στην αριστερά την μαντική κίστη. Στη ζωφόρο του Παρθενώνα η Δήμητρα, καθήμενη μεταξύ Ερμού και Άρεως, έχει δάδα στο αριστερό της χέρι (cf. e.g. J. Boardman and D. Finn, *The Parthenon and its Sculptures*, Pl. 54; Fr. Brommer, *Die Parthenon Skulpturen*, Platte V της Ανατολικής ζωφόρου, p. 103). Αλλά στο μεγάλο ανάγλυφο της Ελευσίνας (v. e.g. E. Simon, *Die Götter der Griechen*, Abb. 111) είναι η δεξιά μορφή σε Ιωνικό χιτώνα και ιμάτιο, η Κόρη, που κρατάει ισοῦσή προς αυτήν δάδα, ενώ η Δήμητρα, ενδεδυμένη Δωρικό πέπλο έχει υψηλό σκήπτρο. Στο υπερμέγεθες λατρευτικό σύμπλεγμα του Δαμοφώντος στην Λυκόσουρα η Δημήτηρ φέρει δάδα στην δεξιά, ενώ με το αριστερό αγκαλιάζει περιβάλλοντας τους ώμους της Δέσποινας, η οποία με το αριστερό χέρι κρατεί σκήπτρο, με το δε δεξιό ακουμπάει επί της κίστης που έχει στα γόνατα (Pausanias, VIII, 37, 4). Το κανονικό θα ήταν και στο Ελευσίνιο ανάγλυφο η Κόρη να φέρει σκήπτρο ως

Κυρία, βασίλισ του Άδη, κατά την Δέσποινα. Αλλά η αριστερά μορφή προφανώς δίδει στον παίδα “ἀφ’ ἑστίας” (μάλλον παρά στον Τριπτόλεμο, γιατί ο παις είναι μικρός σε ηλικία για Τριπτόλεμος) τους συμβολικούς στάχεις της γεωργίας και του ἡμερου, πολιτισμένου βίου, οπότε δέει να είναι η Δήμητρα προφαίνουσα τα ἄρρητα μυστήρια. [Δείτε σχετικά την θεωρία μου στο Apostolos Pierris, *Religion and Mystery*, Part Two: *The Logic of Mystery*, pp. 241 – 510]. Η Περσεφόνη, ἐξ ὀπισθεν, τοποθετεῖ μάλλον στην κεφαλή του παιδός στέφανο.

Στη λευκή λήκυθο των Αθηνών NM 1754 (460-450 π.Χ., J.H. Oakley, *Picturing Death in Classical Athens*, Figs. 59-60; H. Metzger, *Recherches sur l’Imagerie Athénienne*, Pl. X, 1; E. Simon, *op.cit.*, Abb. 301), οι δυο Μεγάλες Θεές ἴστανται αντιπρόσωπες, η Δήμητρα κρατάει στην υψωμένη δεξιά της σκήπτρο και τρεις στάχυς (το μέγα και εποπτικόν και τέλεον Ελευσίνιον μυστήριον [ο αριθμός (τρεις) των στάχεων είναι συμβολικός. Τρεις χρυσοί στάχεις ευρέθηκαν κοντά στις Συρακούσες, E. Simon, *op.cit.*, Abb. 109. Τα στάχυα είναι χαρακτηριστικό της Δήμητρος: στη φιάλη της Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης των Βρυξελών No. 12, του υψηλού κλασικισμού, (H. Metzger, *op.cit.*, Pl. XII, 2; E. Simon, *op.cit.*, Abb. 110) η Δήμητρα προσφέρει σε βωμό της ἰδίας τρεις στάχεις, επιγραφή περί αυτήν και ὀπίσω της πιστοποιεῖ την ταυτότητα: ΔΕΜΕΤΕΡΟΣ. Ἐδώ φοράει χιτώνα και ἰμάτιο – που δείχνει πόσο ἐπισφαλῆς είναι οι ἐμφάσεις σε τέτοια χαρακτηριστικά]), ἐνῶ η Περσεφόνη πυροφόρος, στην αριστερά φέρει ἰσοῦψή πολύραβδο δάδα και με την δεξιά σπένδει λοιβή ἀπό φιάλης προς τη Δήμητρα. - Στη λευκή λήκυθο του Βερολίνου 3276 (H. Metzger, *op.cit.*, Pl. X 2) και στην ἐρυθρόμορφη λήκυθο των Αθηνών NM 1301 (H. Metzger, *op.cit.*, Pl. XI, 1) η Περσεφόνη κρατεῖ δάδα ἐναντι του ἐνσκηπτρου Ἄδου-Πλούτωνος-Χθόνιου Διός.

Η δάδα είναι χθόνιο σύμβολο, με την ἀμφισημία της χθονιότητος. Είναι ο Πυρφόρος, αἰεὶ καίόμενος και αἰεὶ ἀκαυστος, μέγα ὄφελος και μέγας ὄλεθος, ζωοφόρος, ζωοδότης και καταστροφεύς, θάλπων και πυρπολών, ἐν μέτρῳ ἀνεγείρων δύναμιν εἰς ἐνέργειαν, ἐν πληθύϊ κατακαίων κάθε ἰκμάδα ζωῆς. Αλλά στο πλαίσιο που μελετάμε τώρα, το Πυρ της Δάδας είναι ο χθόνιος Ἥλιος, είναι η

χθόνια αρχή του φωτός και της θερμότητας, σκοτεινού φωτός και ψυχρής θερμότητας. Στο πρωτοπελασγικό επίπεδο, τα πάντα συναρτώνται προς τη Γη, και ο Ουρανός αυτός και τα πολυδύναμα ουράνια πάντα. Το βίωμα του χωρισμού Γης και Ουρανού συνιστά την πρόβαση από το Πελασγικό, βασικά Νεολιθικό κοσμοείδωλο, στο ΠρωτοΕλληνικό (Αχαιϊκό, Μυκηναϊκό), χαρακτηριστικά Μεταλλικό, της Εποχής του Χαλκού. (Θα διαρθρώσουμε την θεωρία των τριών επιπέδων θρησκευτικότητας όταν μεταβώ στη θεώρηση του Διός Λυκαίου).

τοῖσι λάμπει μὲν μένος ἀελίου

τὰν ἐνθάδε νύκτα κάτω

(Πίνδαρος Fr. 129.1-2 Maehler)

Η δάδα ανευρίσκεται χαρακτηριστικά στις παραστάσεις του Άδη και των Μυστηρίων, στα νεκρικά και μυστικά (cf. e.g. τον περίφημο Ελευσίνιο πήλινο πίνακα που η Νίννιον ανέθηκε στις θεές, E. Simon, *op.cit.* Abb. 108). Συχνά δυο δάδες, η μια ορθή και η άλλη ανεστραμμένη, εκφράζουν τη συστηματική αμφισημία ζωής και θανάτου. Θεότητες τιμωροί, νεμέσεις αποκαταστατικές των υπερβάσεων της κοσμικής τάξης επίσης δαδοφορούν, π.χ. η Εκάτη. Ταιριάζει ιδιαίτερα λοιπόν η δάδα στη Χθόνια Δήμητρα (Γη-μήτηρ) υπό την Ερινυκή της ιδιότητα, ως θυμωμένη και θύουσα όργη και οργώσα εις μήνιν και νέμεσιν.

[Περί την μυστική κίστη της Δήμητρος θα ενδιατρίψω παρακάτω].

Η άλλη, και μικρότερη, μορφή, παρά την υπερμεγέθη Δήμητρα-Ερινύα, κατηγορηματικά αποδίδεται άνευ άλλου από τον Πausανία στη Δήμητρα Λουσία, στη Γαληνεύουσα Δήμητρα μετά την καταιγίδα της ερινύσεώς της, ότε και ελούσθη, επλύθη, στον Λάδωνα επί καθαρώ του μιάσματος της οργής της. Μερικοί ευρεσιτεχνούντες υπελάμβαναν ότι το είδωλο παριστά και παρουσιάζει την Θέμιδα, συναφή μεν της Δήμητρος αγνή άλλη μορφή χθονιότητας και Γης, αλλά πάντως άλλως και εμμεσότερα σχετιζόμενη με αυτήν. Ο Pausanias εκφράζεται αφ' υψηλού και σχεδόν περιφρονητικά για την άποψη: όσοι το νομίζουν ας ξέρουν ότι νομίζουν μάταια (VIII, 25, 7 – v. *supra* το κείμενο). Ο λόγιος περιηγητής δεν διστάζει να έρχεται σε ερμηνευτική αντίθεση ακόμη και

με τους εγχώριους γνώστες προκειμένου περί των εξηγητικών μύθων και ιεροπραξιών. [Γενικότατα, δεν αντέκειτο ούτε προβληματίζε την αρχαία θρησκευτικότητα η ερμηνευτική ιερών λόγων και πράξεων, μύθων και τελετουργιών. Ο Συμβολισμός επιδέχεται λόγον περί συμβόλων. Είναι ισχυρότερος των εξηγήσεων και τις καθοδηγεί]. Για την Ευρυνόμη της Φιγάλιας το πλήθος των ντόπιων πίστευε ότι το όνομα είναι επίκληση της Αρτέμιδος. Οι λόγιοι την εθεώρουν Ωκεανίδα. Ο Πausανίας δεν αποφαίνεται, αλλά αποκλείει την ταύτιση με την Αρτέμιδα (VIII, 41, 5-6). [Δείτε την ανάλυση και ταύτισή μου σε προηγούμενο μέρος].

Η Θέμις όντως δεν λογαριάζεται εδώ. Μόνο διανοητικά και πνευματικά απελπισμένοι καταφεύγουν σε τέτοια τεχνάσματα, ανήμπορα μπροστά στην αφόρητη σοβαρότητα του Αρχαϊκού Απολλώνιου χαμόγελου. Το επίσημο όνομα του ειδώλου φαίνεται ήταν Λουσία. Στους Λουσούς (μεταξύ Κυναίθας / Καλαβρύτων και Κλειτορίας) ελατρεύετο η Άρτεμις Ημερασία, πάλι εν αναφορά προς λουσμό και καθαρμούς, των Προιτίδων εδώ από τον Μελάμποδα (Pausanias VIII, 18, 8). Συναντούμε εκ νέου τις εκλεκτικές συνάψεις μεταξύ Άρτεμις και Κόρης της Δήμητρος, που τίθενται με emphaticή εμμονή στην περίπτωση της Ευρυνόμης της Φιγαλείας. Αλλά ο τοπικός μύθος στην Θέλπουσα αποκρούει τέτοια λατρευτικότητα: η ιππολεχής Δήμητρα Ερινύς δεν είχε τέκνο πλην του Αρίωνος στη Θέλπουσα, σε διαφοροποίηση από τα της Φιγάλιας. Στο άλλο πλευρό της Θέλπουσας, βόρεια, υπήρχε άλλο ιερό, της Ελευσίνιας εκεί Δήμητρας, όπως προανέφερα, με την Ελευσίνια Τριάδα πλήρη ειδωλοποιημένη (v. *supra*). Καταλήγουμε συνεπώς ότι όντως η Λουσία πρέπει να είναι η Γαληνία Δημήτηρ, η φερέσβιος Γη υπό την δωροφόρο μορφή της, αποσεισαμένη την οργή της μήνιός της δια τον ιπποβιασμό της. Έχω εξηγήσει τον συμβολισμό του βιασμού-θανάτου και της εξοικείωσης προς αυτόν κατά τα μυστήρια της γονιμότητας, τη λύση του Αινίγματος του Χρόνου στην Περιοδικότητα. Ο Pausanias δικαιώνεται και εδώ.

Το ιερό της Ερινύος έκειτο αριστερά του Λάδωνος στην περιοχή που ονομάζετο Ογκείον. Ευθύς μετά, κατά τον ρουν του ποταμού και αριστερά του, ευρίσκετο στο Ογκείον ναός του Απόλλωνος Ογκαιάτου, δεξιά δε ιερό του Ασκληπιού Παιδός (Παυσανίας VIII, 25, 11). Για αυτά θα εξηγήσω όταν έλθω στη μελέτη του τρίτου και ανώτερου στρώματος Ελληνικής θρησκευτικότητας στην Αρκαδία, του Ολυμπικού και Απολλώνιου.

Από το Αφροδίσιο όρος και δρυμό (όνομα αρμόζον για τα σύνορα μεταξύ Ψωφιδίας και Θελπουσίας, αρμονίζον την Αφροδίτη Ερुकίνη της πρώτης με την Δήμητρα Ερινύα της δεύτερης), ρέει ποταμός Άρσην δια της Θελπουσίας εκβάλλων στον Λάδωνα (Παυσανίας VIII, 25, 1): *ές δέ Θέλπουσαν ίόντι έκ Ψωφίδος πρώτα μέν χωρίον Τρόπαιά έστιν όνομαζόμενον έν άριστερᾱ τοῡ <Ερμύανθου> [Λάδωνος], Τροπαίων δέ έχεται δρυμός Αφροδίσιον, τρίτα δέ έστιν άρχαία έν στήλη γράμματα, όροι Ψωφιδίους προς την Θελπουσίαν χώραν. έν δέ τῆ γῆ τῆ Θελπουσία ποταμός έστιν Άρσην καλούμενος. - Άρσην έξ Αφροδίτης, Θορός έκ τῆς Όδοῦ τοῡ Αφροῦ. Τα πάντα συναρτώνται εις μέγιστη Αρμονία – δεδομένη ει και μη προσλαμβανόμενη τοις αμυήτοις. Κατά τα άλλα, η οδός από Ψωφίδος προς Θέλπουσα παρέκαμπτε το Αφροδίσιο από τα δυτικά και δεν μπορούσε να βαίνει αριστερά του Λάδωνος. Έκειτο όμως αριστερά του παραρρέοντος Ερμύανθου, ο οποίος κινούμενος παράλληλα περίπου του Λάδωνος στον κάτω ρου του, εκβάλλει στον Αλφειό λίγο δυτικότερα εκείνου. Η οδός από Θέλπουσας προς Κλειτορία ήταν διαφορετική και έβαινε κατά μήκος του Λάδωνος. Εις αυτήν αναφέρεται ο Παυσανίας εν συνεχεία, VIII, 25, 2 – 3.*

***

Η σύνδεση του χώρου και του πνεύματός του κατά τη θεωρία της εντοπιότητας του πολιτισμού που αναπτύσσω, μας υποβάλλεται και από τη μνεία του κάλλους του Λάδωνος στον Παυσανία (VIII, 25, 12-13): *καθότι δέ αυτός*

ὁ Λάδων ἐκδίδωσιν ἐς τὸν Ἀλφειὸν, Κοράκων ἀνόμασται νᾶσος. οἱ δὲ ἤγηνται τὴν Ἐνίσπην καὶ Στρατίνην τε καὶ Ρίπην τὰς ὑπὸ Ὀμήρου κατειλεγμένας γενέσθαι νήσους ποτὲ ἐν τῷ Λάδωνι ὑπὸ ἀνθρώπων οἰκουμένας· ἃ οἱ πεπιστευκότες μάταια ἴστωσαν· οὐ γὰρ ἂν ποτε οὐδὲ νηϊ παρισουμένας πορθμίδι παράσχοιτο ὁ Λάδων νήσους. **κάλλους μὲν γὰρ ἔνεκα οὐδενὸς ποταμῶν δεύτερος οὔτε τῶν βαρβαρικῶν ἐστὶν οὔτε Ἕλληνος**, μέγεθος δὲ οὐ τοσοῦτος ὡς ἐν αὐτῷ καὶ νήσους ἀναφαίνεσθαι, καθάπερ ἐν Ἰστρω τε καὶ Ἡριδανῷ.

Μερικοί νομίζουν ὅτι προσδίδουν βάρος καὶ αἴγλη καὶ σημασία στο ὄν προσάπτοντάς του το μη-ὄν. Αντὶ νὰ κάνουν νὰ φανεῖ το ὄν σε ὅλη τὴν δόξα τῆς τελειότητος ποῦ ἐπιδέχεται, πιστεύουν ὅτι το μεγενθύνουν δια τῆς ἀπάτης τοῦ μη-ὄντος. Αντὶ νὰ φαίνουν το ὄν, το φαντασιώνουν. Το ὄν δεν φαίνεται τότε, φαντάζεται.

Ἔτσι στὴν προκείμενη περίπτωση, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν ονοματολογία τῶν ἐκβολῶν τοῦ Λάδωνος στὸν Ἀλφειὸ (ἜΚοράκων νᾶσος”) καὶ ἴσως ἀπὸ το ὄνομα τῆς τοπουεσίας ἜΝάσοι” δια τῶν ὁποίων διέρχεται ὁ ποταμὸς στὸν μέσο ροῦ τοῦ (Παυσανίας VIII, 25, 2), υπέθεσαν ὅτι ὁ Λάδων ἔχει νήσους ὅπως μεγάλα ποτάμια, καὶ ὅτι μάλιστα (τετραγωνίζοντες τὴν φαντασίωση) σε αὐτὰ τα νησιά εὐρίσκοντο πόλεις ποῦ ὁ Ὀμηρικὸς Κατάλογος ἀναφέρει χωρὶς προφανή ἢ εὐκόλη ταύτοποίηση με συγκεκριμένες ἀναγνωρίσιμες γεωπολιτικὲς πραγματικότητες. Ὄντως, ὁ Ἀρκαδικὸς Κατάλογος περιλαμβάνει, δίπλα σε γνωστὲς πόλεις καὶ περιοχές, τὶς τρεῖς ποῦ ἀναφέρει ὁ Παυσανίας (Ἰλιάς, Β, 606):

Ρίπην τε Στρατίνην τε καὶ ἠγεμόεσσαν Ἐνίσπην

Τὰ ἄλλως λαλίστατα ἀρχαῖα σχόλια σιγούν ἐκκωφαντικὰ στὸν στίχο αὐτόν. Καὶ ὁ Στράβων, περιορίζων σε σελίδα τα περὶ Ἀρκαδίας δια τὴν ἐρήμωση τῆς χώρας, καταλήγει, σχετικὰ με αὐτόν τὸν στίχο, VIII 388: τῶν δ’ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ λεγομένων

Ρίπην τε κλπ.

Εὐρεῖν τε χαλεπὸν καὶ εὐροῦσιν οὐδὲν ὄφελος διὰ τὴν ἐρημίαν.

Στην άγνοια αυτήν οι φαντασιαζόμενοι του Πausανία βρήκαν την λύση: οι πόλεις ήσαν στα νησιά του Λάδωνα. Επαναλαμβάνει το προλεχθέν ο Περιηγητής: μάταια “γνώση”. Ούτε χώμα μεγέθους μιας βαρκούλας δεν χωράει ο Λάδων. Δεν είναι Ίστρος, Δούναβις ή Ηριδανός, Πάδος. Αλλά, μέγιστο και βαρυσήμαντο αλλά, σε ομορφιά δεν έρχεται δεύτερος από κανένα ποτάμι βαρβαρικό ή Ελληνικό.

Αυτό θα πεί, με μια φράση, Ελληνισμός. Αυτό αναπτύσσω με την θεωρία του Δωρικού βιώματος του Κάλλους και της λατρείας του Απόλλωνος.

[Για την Νήσο και τις Νήσους του Λάδωνα υπάρχει φυσικά και φυσική ερμηνεία του ονόματος, την οποία συμβαίνει να γνωρίζουμε ότι έδινε ήδη ο Αρίαιθος ο Τεγεάτης. Έγραφε περί της διόδου του Αινεία από την Αρκαδία, όταν μετέβαινε εξ Ιλίου εις Λάτιον, και ότι έμεινε σε τόπο καλούμενο Νήσο στο εσωτερικό της Πελοποννήσου, έτσι ονομασμένο από τα τέλματα που λιμνάζοντα νερά ποταμού δημιουργούσαν στην περιοχή (FGH 316F1 p. 26.22-3): ... Νήσω δέ λεγομένη, καί<περ> ούση μεσόχθονι, από τελμάτων <του> [καί] ποταμοῦ. Υπήρχε και ελεγεία σχετική από ποιητή Αρκαδά ονόματι Αγάθυλλο (FGH 321F2), την οποία αδικαιολόγητα ο Jacoby, loc. cit. , λογαριάζει αμφίβολη, ενώ παρατίθεται από τον Διονύσιο Αλικαρνασσία, *Ρωμαϊκῆς Αρχαιολογίας*, I, 49, 2. – Ο Αρίαιθος είχε αναφερθεί στον Αρείονα, ότι ο Ηρακλής τον χρησιμοποιούσε και ότι επ’ αυτού ο Άδραστος κατάφερε να ξεφύγει τον θάνατο στην Θήβα (FGH 316F5). Πιθανώτατα διηγείτο όλη την Αρκαδική εκδοχή της γέννησης του θείου ίππου, είτε ακολουθούσε την Αρκαδική άποψη ότι ο Ηρακλής πολέμησε τους Ηλείους επί του Αρείονος, είτε υιοθετούσε την κοινή Ησιόδειο ορθοδοξία με την υπόθεση του Κύκνου, είτε αμφότερα].

II

ΤΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ

Την Πέμπτη 3 Απριλίου στις 8.30 το βράδυ συνεχίζουμε την μελέτη της τραγωδίας του χρυσού αιώνα, της τραγικής ποίησης του 5^{ου} αιώνα και της τραγωδίας του ίδιου. Τα δύο συναρτώνται απόλυτα.

Μετά τον Αισχύλο και τον Σοφοκλή επικέντρωσα την προσοχή την προηγούμενη Πέμπτη στον τρίτο μεγάλο τραγικό που κλείνει τον αιώνα του υψηλού κλασσικού. Θα συνάψω εις εν τις τρεις γραμμές που αντιπροσωπεύουν οι Τρεις στην ανάπτυξη του τραγικού βιώματος εις Μορφή, και θα εστιάσω την ανάλυση στο πως ο φιλοσοφικός νους του Αριστοτέλη τον 4^ο αιώνα συνέλαβε την τραγωδία του 5^{ου}. Θεματικός λοιπόν άξονας θα είναι:

Μορφή της Τραγωδίας και Τραγική Κάθαρση:

Ανάλυση του Αριστοτελικού Ορισμού της Τραγωδίας.

***

Οι συναντήσεις των Σεμιναρίων της κύριας σειράς γίνονται κατά το πρόγραμμα κάθε Πέμπτη στις 8.30 το βράδυ, στην Αίθουσα Διαλέξεων του Μεγάρου Λόγου και Τέχνης, Πλατεία Γεωργίου Α΄, 2^{ος} όροφος.

Μετά την ομιλία ακολουθεί διεξοδική, ανοικτή συζήτηση.

Η είσοδος είναι ελεύθερη.